17/03/2019

Η δεύτερη φάση της Εικονομαχίας στη Μικρά Ασία

/ Ορθόδοξες Προβολές

Η αναβίωση της Εικονομαχίας επί Λέοντος του Ε’

Η εξωτερική πολιτική των εικονόφιλων αυτοκρατόρων της περιόδου 802-813 χαρακτηρίστηκε από καταστροφικές αποτυχίες, ιδίως στην αντιμετώπιση του βουλγαρικού κινδύνου. Την πολιτική αστάθεια εκμεταλλεύθηκε ο Λέων Αρμένιος, στρατηγός των Ανατολικών, ο οποίος κατέλαβε την εξουσία το 813. Αν και αρχικά είχε δεσμευθεί να παραμείνει πιστός στα δόγματα της Νίκαιας, το 814 ο Λέων Ε΄ ανέθεσε σε συνεργάτες του τη διεξαγωγή έρευνας σχετικά με το ζήτημα της λατρείας των εικόνων και το επόμενο έτος προχώρησε στη σύγκληση νέας συνόδου στην Κωνσταντινούπολη.

Όπως και προηγουμένως, έτσι και στις συζητήσεις του 814-815 πρωταγωνίστησαν Μικρασιάτες ιεράρχες. Της εικονόφιλης μερίδας ηγούντο, μεταξύ άλλων, οι μητροπολίτες Νικαίας Πέτρος, Νικομηδείας Θεοφύλακτος, Κυζίκου Αιμιλιανός, Συνάδων Μιχαήλ, Αμορίου Ευδόξιος, ο Ευθύμιος, πρώην μητροπολίτης Σάρδεων, και ο μικρασιατικής καταγωγής Θεόδωρος Στουδίτης, ενώ ένα από τα σημαντικότερα μέλη της εικονομαχικής επιτροπής του 814 ήταν ο Αντώνιος Κασσιματάς, μητροπολίτης Συλλαίου. Παράλληλα, ο αυτοκράτορας μπορούσε να βασισθεί στην υποστήριξη μεγάλων μικρασιατικών οικογενειών, όπως των Μελισσηνών

από το θέμα Ανατολικών. Το 815 ο Λέων Ε΄ διόρισε πατριάρχη τον Θεόδοτο Μελισσηνό, γιο του παλαιού στρατηγού των Ανατολικών επί Κωνσταντίνου Ε΄. Κατά τη βασιλεία του Λέοντος Ε΄ υπέστησαν διωγμούς οι εικονόφιλοι μοναχοί της ΒΔ Μικράς Ασίας. Επίσης, η Μικρά Ασία χρησίμευσε ως τόπος εξορίας ορισμένων εικονόφιλων ηγετών, όπως του Θεόδωρου Στουδίτη, ο οποίος την περίοδο 815-819 εξορίσθηκε διαδοχικά στα θέματα Οψικίου και Ανατολικών και κατέληξε στο θέμα Θρακησίων (συγκεκριμένα στη Σμύρνη).

Τα Χριστούγεννα του 820 ο Λέων Ε΄ δολοφονήθηκε από τον πρώην συνεργάτη του, τον Μιχαήλ Τραυλό, ο οποίος καταγόταν από το Αμόριον της Φρυγίας. Λίγο μετά την άνοδό του στον αυτοκρατορικό θρόνο, ο Μιχαήλ Β΄ κλήθηκε να αντιμετωπίσει τη στάση του Θωμά του Σλάβου (821-823). Όπως παλαιότερα ο Αρτάβασδος, έτσι και ο Θωμάς παρουσιάσθηκε τώρα ως αντίπαλος της Εικονομαχίας, προκειμένου να κερδίσει την υποστήριξη του λαού. Μόνο τα θέματα Οψικίου και Αρμενιάκων έμειναν πιστά στον Μιχαήλ Β΄, αλλά και πάλι πρέπει να λάβουμε υπόψη και άλλους παράγοντες πριν καταλήξουμε σε συμπεράσματα σχετικά με τη σχετική επιρροή εικονοφίλων και εικονοκλαστών στις μικρασιατικές επαρχίες.

Το τέλος της Εικονομαχίας

Αν και μία από τις πρώτες ενέργειες του Μιχαήλ Β΄ ήταν να διορίσει πατριάρχη τον εικονομάχο μητροπολίτη Συλλαίου Αντώνιο Κασσιματά το 821, εντούτοις η πολιτική του έναντι των εικονοφίλων ήταν σε γενικές γραμμές μετριοπαθής, ειδικά στη Μικρά Ασία. Στο όρος Όλυμπος της Βιθυνίας άνθησαν μοναστικές κοινότητες εικονοφίλων, όπου κατέφυγε ο Θεόδωρος Στουδίτης επιστρέφοντας από την εξορία, ενώ δε μαρτυρούνται συστηματικοί διωγμοί εικονοφίλων.

Τον Μιχαήλ Β΄ τον διαδέχθηκε το 829 ο γιος του Θεόφιλος. Αρχικά και η δική του εικονομαχική πολιτική υπήρξε χαμηλών τόνων, με μοναδικές εξαιρέσεις την εξορία του εικονόφιλου πρώην μητροπολίτη Εφέσου Θεοφίλου και την προσωρινή φυλάκιση του Αντωνίου, εικονόφιλου μοναχού στον Όλυμπο της Βιθυνίας και πρώην υποδιοικητή των Κιβυρραιωτών. Μάλιστα, η μητριά του Ευφροσύνη ήταν εικονόφιλη, όπως και η σύζυγός του Θεοδώρα, η οποία καταγόταν από μεγάλη εικονόφιλη οικογένεια της Παφλαγονίας.

Η στάση του Θεόφιλου άρχισε να σκληραίνει το Δεκέμβριο του 831, όταν αποκαλύφθηκε μία εναντίον του συνωμοσία εκ μέρους εικονοφίλων, στην οποία εμπλεκόταν ο πρώην μητροπολίτης Σάρδεων Ευθύμιος (ο οποίος πέθανε λίγες ημέρες αργότερα από τις κακουχίες της εξορίας) και μέλη της οικογένειας της αυτοκράτειρας Θεοδώρας. Το 833 ο Θεόφιλος εξέδωσε διάταγμα το οποίο επανέφερε σε ισχύ τις εικονομαχικές διατάξεις της συνόδου του 815. Πολλοί

εικονόφιλοι αναγκάσθηκαν να εγκαταλείψουν τη Βασιλεύουσα και να καταφύγουν στον Όλυμπο της Βιθυνίας. Το 838 ο νέος πατριάρχης Ιωάννης Γραμματικός συνεκάλεσε σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη η οποία αναθεμάτισε τους εικονολάτρες και διέταζε την καταστροφή όλων των εικόνων.

Η εικονομαχική πολιτική του Θεόφιλου, όπως και των προκατόχων του, δεν κατάφερε να αποκτήσει ερείσματα στον απλό λαό. Το Μάρτιο του 843, ένα έτος μετά το θάνατό του, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα συγκάλεσε σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη με σκοπό την αναστήλωση των εικόνων. Χωρίς να συναντήσει παρά ελάχιστες αντιδράσεις, η αυτοκράτειρα έδωσε οριστικό τέλος στην Εικονομαχία, η οποία είχε ταλαιπωρήσει την αυτοκρατορία για περισσότερα από 100 έτη.

Συνέπειες

Η Εικονομαχία προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στη Μικρά Ασία, ιδίως επί της βασιλείας φανατικών εικονοκλαστών αυτοκρατόρων (Κωνσταντίνος Ε΄, Λέων Ε΄, Θεόφιλος). Σοβαρά πλήγματα δέχθηκε ο μοναχισμός στην περιοχή, καθώς πολλές μονές έκλεισαν ή καταστράφηκαν και πολλοί μοναχοί αναγκάσθηκαν να μετακινηθούν σε άλλες περιοχές της Μικράς Ασίας, ή να την εγκαταλείψουν και να καταφύγουν στον ελλαδικό χώρο και την Ιταλία.

Μία ακόμα συνέπεια της Εικονομαχίας εντοπίζεται στον τομέα της τέχνης. Δεν ξέρουμε σε ποιον βαθμό αλλοιώθηκε ο διάκοσμος εκκλησιών επί Εικονομαχίας, ούτε τι έκτασης ήταν οι καταστροφές φορητών εικόνων. Σε ορισμένες περιπτώσεις μαρτυρούνται με σαφήνεια παρεμβάσεις, όπως στο ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου στη Νίκαια, όπου το ψηφιδωτό με τη μορφή της Παναγίας στην αψίδα αντικαταστάθηκε (γύρω στα μέσα του 8^{ου} αιώνα) από έναν σταυρό, και στην Αγία Σοφία στη Βιζύη, ενώ η παράδοση ανεικονικών διακόσμων με σταυρούς, που απαντάται σε πολλά επαρχιακά μνημεία στη Μικρά Ασία, ανάγεται συχνά στην περίοδο της Εικονομαχίας. Σε γενικές γραμμές πάντως η καλλιτεχνική παραγωγή θα συνεχίστηκε, κατά τη διάρκεια της Εικονομαχίας, στους τομείς πέραν της χριστιανικής εικονογραφίας.

Οι πλέον μακροπρόθεσμες συνέπειες της Εικονομαχίας δεν περιορίζονται στο μικρασιατικό χώρο, αλλά αφορούν το σύνολο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αυτές ήταν η ενίσχυση της Ανατολικής Εκκλησίας σε σχέση με τη Ρώμη (ειδικά μετά την αφαίρεση των επισκοπών του ελλαδικού χώρου και της Ν. Ιταλίας από τη δικαιοδοσία του Πάπα και η προσάρτησή τους στο πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στα μέσα του 8ου αιώνα) και η αναγέννηση των γραμμάτων στο Βυζάντιο τον 9ο αιώνα, αποτέλεσμα των φιλολογικών, θεολογικών και

ιστορικών ερευνών που διεξήχθησαν στο πλαίσιο της ιδεολογικής αντιπαράθεσης μεταξύ εικονομάχων και εικονολατρών.